

UPPLANDS FORNMINNESFÖRENING

*Styrelsens berättelse över föreningens verksamhet
arbetsåret 1949—1950*

IN MEMORIAM.

Under det gångna året har Upplands fornminnesförening förlorat två av sina mest vördade medlemmar, nämligen hedersledamöterna borgmästare Ragnar Wijkmark († 3 maj 1949) och rådmann Julius Nordin († 27 juli 1949).

Ragnar Wijkmark var född på Torps herrgård intill Falköping år 1878 och avlade jur. kand-examen i Uppsala 1908. Efter att ha innehaft olika befattningar och domarförordnanden på skilda platser kom han som t. f. borgmästare till Enköping 1919. År 1921 blev han ordinarie borgmästare i Enköping, vilket ämbete han innehade till 1948. Borgmästare Wijkmark var en varm vän av kulturhistoria och kulturminnesvård, något som särskilt kom till uttryck under de många år han beklädde ordförandeposten inom Sydvästra Upplands Kulturhistoriska förening. Sedan utgrävnings- och konserveringsarbetena vid Enköpings klosterområde påbörjats 1929, bildades påföljande år på borgmästare Wijkmarks initiativ Enköpings klosterförening. Denna förenings öden ledde Ragnar Wijkmark på ett framgångsrikt sätt som ordförande. Vid sin avgång från ordförandeposten 1947 valdes han till föreningens hedersledamot. Till Upplands fornminnesförenings hedersledamot utsågs borgmästare Wijkmark 1944.

Julius Nordin var född 1876 och utsågs redan vid 24 års ålder till rådmann i Sigtuna. Sina största samhällsinsatser kom han dock sedermera att få ägna Roslagen och dess huvudstad såsom chefredaktör och ansvarig utgivare av Norrtälje Tidning. Vid talrika tillfällen fick Upplands fornminnesförening komma i åtnjutande av rådmann Nordins stöd vid befrämjandet av kulturhistoriska intressen i Norrtälje och Roslagen. År 1938 hedrade Upplands fornminnesförening rådmann Julius Nordin genom att kalla honom till sin hedersledamot.

STYRELSE.

Fornminnesföreningens styrelse har under arbetsåret 1949—1950 haft följande sammansättning:

Landshövding Hilding Kjellman, Uppsala, ordf.
Professor Sune Lindqvist, Uppsala, v. ordf.
Riksdagsman Gunnar Lodénius, Penningby.
Friherrinnan Wera von Essen, Vattholma.
Förste antikvarie Bengt Thordeman, Stockholm.
Verktogsställare Edv. Thun, Enköping.
Bankkamrer Gunnar Rosenborg, Uppsala, skattmästare.
Landsantikvarie Nils Sundquist, Uppsala, sekreterare.
Intendent Nils Alenius, Uppsala.
F. rektor Wilh. Mattson, Väddö.
Direktör Eric Wolrath, Uppsala.
Laborator Nils Hörner, Uppsala.
Professor Dag Strömbäck, Uppsala.
Rektor Sven Kjersén, Vik.

Utsedda av Uppsala stad:

Redaktör Helge Gad, Uppsala.
Fil. dr Ragnar Edenman, Uppsala.

Suppleanter för de två sistnämnda:

Redaktör Stig Carlbring, Uppsala.
Chefredaktör Axel Ljungberg, Uppsala.

Verkställande utskott: Verkställande utskottet har haft följande sammansättning: Landshövding Kjellman, ordf., prof. Lindqvist, doc. Hörner, dir. Wolrath, skattmästaren och sekreteraren.

Revisorer: Föreningens revisorer hava varit bankdirektör G. A. Barre och godsägare Hugo Ruhngård med fru Jenny Lindgren och f. syssloman K. J. Sundberg som ersättare. Av Uppsala stad utsedd revisor: svetsaren O. Nordström; ersättare redaktör Torsten Rehnström.

ÄRSMÖTE OCH VÄRUTFLYKT.

Söndagen 29 maj 1949 ägde Upplands fornminnesförenings värutflykt rum, denna gång ägnad nordöstra Uppland med östhammar och Öregrund som slutmål. Över 300 personer deltog i färden.

Första uppehållet gjordes vid Alunda klockargård, där ordföranden i Södra Olands hembygdsgille, överlärare Bror A. Sjögren, välkomnade färdtagarna och redogjorde för Grenomegården som studiegård i den uppländska hembygdsrörelsens tjänst. Fil. kand. Anna-Märta Tjernberg lämnade några meddelanden om Grenomebygdens forntopografi. Fil. mag. Karin Alinder berättade om klockargården i Alunda. Därefter besågs i grupper de i klockargården av intendent Ålenius ordnade samlingarna under ciceronskap av fröken Alinder, överlärare Sjögren, fabrikör Fredlund och intendenten. Nästa uppehåll gjordes i Skäfthammar, där resenärerna hälsades av kyrkoherde J. A. Isacsson. Sedan samling skett vid den forna marknadsplatsen vid Olandsån skildrade kyrkoherden det marknadsliv, som här rådde till 1836 vid midsommar, jul och Mikaelitid. Kyrkoherden demonstrerade därefter kyrkan. Efter denna programpunkt, som utformades till en stämmingsfull högtidsstund, fortsattes färden till Gimo.

Efter kaffedrickningen i Disponentgårdens park vidtog årsmötesförhandlingarna. De funktionärer och representanter i styrelsen, som stodo i tur att avgå, omvaldes. Efter årsmötet besågs Gimo slott. Ordf. i Stiftelsen för Högerns medborgarskola, riksdagsman Fritiof Domö, hälsade de närvarande, och rektor Birger Werner redogjorde för slottets forna ägare och byggnadshistoria.

Vid Frösåkers härads hembygdsmuseum i Östhammar hälsade stadsfullmäktiges ordf. distriktslantmätare Bill Strömer färdtagarna, varefter gårdsägare K. G. Blomgren gav en roande teckning av staden Östhammars historia. Intendent Ålenius demonstrerade det i sin art märkligaste föremålet i museet, ett sirat medeltida sängöverstycke från Långalma. Urmakarmästare Rudolf Andersson redogjorde för byggnaderna och samlingarna på Gammelhus, där utflyktsprogrammet beräknat ett besök, men som tyvärr måste slopas på grund av försening. Sedan samlingarna visats av intendent Ålenius och fröken Ingrid Schram, anträdde färden till slutmålet Öregrund, där en stund ägnades åt Öregrundsgården. Ordf. i stadens hembygdsförening, köpman Karl Wickström hälsade deltagarna välkomna och redogjorde för stadens och Öregrundsgårdens historia.

En högt skattad avslutning på den ansträngande men givande dagen var den gemensamma middagen, som serverades på Hasselbacken i Öregrund. Valö spelmanslag underhöll med uppskattade folkmelodier och komminister Bengt Ahlinder kåserade om Öregrundsgrepen och Gräsö. Landshövding Kjellman framförde fornminnesföreningens tack för det älskvärda mottagandet och för de utomordentligt intressanta demonstrationer resenärerna fått vara

med om; landsantikvarie Sundquist framförde föreningens tack för det stora hembygdsvårdande intresse landshövding Kjellman alltid lägger i dagen.

ANSLAG OCH GÄVOR.

Fornminnesföreningen har under år 1949 alltjämt förmånen att erhålla ekonomiskt stöd för sin verksamhet från myndigheter, vissa institutioner och enskilda. Uppsala läns landsting har anslagit 6 000 kr., Stockholms läns landsting 4 000 kr. och Uppsala stad 8 000 kr. Uppsala stad har dessutom anslagit ett belopp av kr. 15 000 till 1947 års museikommitté för utförande av modeller av stadsplanens utveckling i Uppsala stad.

Gåvor hava mottagits av dir. Henrik Svanfeldt och köpman Ivar Laurén.

FRÅN VERKSAMHETEN.

Beträffande föreningens verksamhet inom landskapets kulturminnesvård hänvisas till vad som nedan anföres under Tjänstemännens verksamhet. Medlemsvärningen har fortsatt och ett flertal ortsombud ha svarat för distribueringen av årsboken i bygderna.

TJÄNSTEMÄNNENS VERKSAMHET.

Landsantikvarien.

Under förlidet arbetsår har landsantikvarien, som tillika tjänstgjort som sekreterare, redaktör för årsboken och tidskriften samt expeditionsföreståndare handlagt ett stort antal ärenden, i huvudsak rörande forntiden och medeltiden. För Riksantikvarieämbetet har ej ett ringa antal yttranden rörande olika kulturminnesvårdsfrågor avgivits.

I Uppsala har landsantikvarien handlagt topografiska ärenden samt byggnadshistoriska undersökningar. Uppmätning av äldre arkitektur har fortsatt. Den tidigare påbörjade byggnadshistoriska undersökningen av Uppsala slott har beträffande slottets äldre skeden i det närmaste kunnat slutföras. Arbetena ha utförts i samråd med Kungl. Byggnadsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet. Arbetskraft har ställts till förfogande av Statens arbetsmarknadsstyrelse. Fornminnesföreningen vill med tacksamhet erkänna att ett antal industriföretag i Uppsala stad och län anslagit medel till konserveringsarbeten, varigenom det s. k. Sturefängelset och bastionen

Gräsgården kunnat iordningställas. Medel till konserveringsarbeten har också anslagits av Kungl. Byggnadsstyrelsen.

I Söderfors har restaurerings- och inredningsarbeten av en gammal smedsbostad utförts.

Landsantikvariern har tjänstgjort som sekreterare i den kommitté, som omhänderhar återställandet av Olof Rudbecks Theatrum Anatomicum i kupolen å Gustavianum. Landsantikvariern har dessutom tjänstgjort som sekreterare i 1947 års museikommitté för stadsmuseum i Uppsala samt Kommittén för utgivande av Uppsala stads historia.

I anslutning till den planerade restaureringen av Uppsala domkyrka och omtävlingen av restaureringsförslagen har landsantikvariern under mars 1950 i samråd med prisnämnden ordnat en utställning av tävlingsförslagen med modeller i landstingssalen på Uppsala slott.

På landsbygden har landsantikvariern handlagt ett stort antal ärenden berörande såväl forntiden och medeltiden som nyare tiden. Rörande *forntiden* i Almunge, Alsike, Harg, Husby-Långhundra, Fasterna, Knivsta, Lillkyrka, Rasbo, Skäfthammar, Svinnegarn, Ununge, Vaksala, Vendel, Viksta, Åkerby och Älvkarleby; rörande *medeltiden* i Alsike, Enköping, Hållnäs, Härkeberga, Skuttunge, Svinnegarn, Tierp, Torsvi och Älvkarleby; rörande *nya tiden* i Almunge, Björklinge, Dalby, Fröjeslunda, Häggeby, Junkil, Lagga, Norrtälje, Skogstibble, Skuttunge, Söderfors, Älvkarleby och Östhammar.

Landsantikvariern har under året publicerat ett flertal uppsatser av skiftande kulturhistoriskt innehåll samt hållit ett antal föredrag i stad och på land. Föredrag ha efter inbjudan hållits i Östhammar och Öregund. I samband med bildandet av hembygdsföreningar har föredrag hållits i Tillinge, Vendel och Söderfors. På inbjudan av Uppsala studenters kursverksamhet har landsantikvariern under höstterminen 1949 hållit en föreläsningkurs »Strövtåg i uppländska bygder», omfattande fem dubbelföreläsningar, å universitetet.

Intendenten.

Intendenten har tjänstgjort som föreståndare för Upplandsmuseet, intendent vid Disagården, skrivare i Disagillet samt som konsulent för de inom landskapet verksamma hembygds- och museiföreningarna.

Intendenten har biträtt de lokala föreningarna med insamling av kulturhistoriskt material, restaureringsarbeten, ordnande av samlingar, ledning av studieutfärder m. m. samt därunder besökt föl-

jande socknar: Olands-Stavby, Järlåsa, Nysätra, Gryta, Biskopskulla, Rasbo, Gottöra, Hysby-Lyhundra, Vaksala, Lagga, Skederid, Danemora, Börstil, Skefthammar, Boglösa, Viksta, Faringe, Tierp, Adelsö, Börje, Alsike, Torstuna, Valö, Huddunge, Morkarla, Åkerby, Junkil, Bladåker, Harbo, Almunge, Västland, Uplands-Tuna, Rimbo, Bälänge, Björklinge, Husby-Erlinghundra, Knutby, Kulla, Knivsta och Alunda.

I samarbete med resp. Stockholms och Uppsala läns bildningsförbund ha hembygdskurser hållits och utställningar anordnats i Husby-Lyhundra, Lagga, Viksta och Adelsö.

Under våren och försommaren restaurerades Torstuna hembygdsförenings gårdsanläggning vid Härled, grundförstärkningar utfördes och samtliga hus reparerades och återställdes i äldre skick, varjämte manbyggnaden dekorerades med målningar efter mönster funna i socknen.

Under eftersommaren restaurerades riddarsalen och fyra andra rum på Grenome samt nedre hallen. Riddarsalen dekorerades med ledning av bevarade fragment, sängkammaren med mönster efter en rococotapet från Länna bruks herrgård. F. förste bibliotekarien Oskar Lundbergs donation av möbler, taylor m. m. har använts för inredning av vissa rum. Den 20 september visades resultatet av restaureringen för inbjudna samt för pressen.

Vid Disagilletts stämma i februari erhöll Roslagens sjöfartsminnesförening årets pris.

Intendenten har fullföljt sina undersökningar rörande de uppländska ryornas mönstring, varav ett resultat publicerades i årsboken 1949. Ett resultat av de sedan flera år pågående byundersökningarna publicerades i Upsala Nya Tidnings julnummer 1949. I övrigt ha ett antal artiklar med kulturhistoriskt innehåll publicerats i pressen.

PUBLIKATIONER.

Föreningens årsbok UPPLAND, under redaktion av Nils Sundquist, Nils Ålenius och Helge Gad, utsändes i januari till medlemmarna. Ur innehållet må anföras följande uppsatser: De försvunna bonaderna av Nils Ålenius; Turistfärd Uppsala—Skokloster år 1734 av Åke Dintler och Oloph Odenius; Borgerskapets majfest för Uppsala studenter år 1849 av Nils Sundquist; Gusten Widerbäck — upplänningen av Stig Carlbring; Uppsala slott och Botaniska trädgården av Gunnar Ekberg samt På uppländska jaktstigar av Ragnar Lübeck.

Under året har häfte 47:2 av Upplands fornminnesförenings

tidskrift utgivits under redaktion av Nils Sundquist, och med följande uppsatser: En otolkad runinskrift i Veckholm av Sven B. F. Jansson; Per Eriksson i Edinge, En bondehövding på 1600-talet av Gustaf Holmgren; Grav- och boplatskomplexet vid Sneby i Litslena av Andreas Oldeberg; Uppsala högar och traditionen av Göte Klingberg; Innehållsförteckning till den s. k. Mörbyboken, meddelad av Hans Gillingstam; Anders Janssons i Riala dagboksanteckningar 1820—1850, meddelade och kommenterade av Gunnar Hobroh samt Martin Nils Alners Gräsö-beskrivning 1780, utgiven och kommenterad av Åke Dintler och Oloph Odenius.

VERKSAMHET NÄRA KNUTEN TILL FÖRENINGENS.

De många hembygdsföreningarna ute i landskapet ha fortsatt sitt målmedvetna arbete till den uppländska hembygdsvårdens fromma. För den insats de sålunda gjort betygar Upplands fornminnesförening dem sin stora tacksamhet. Föreningen stannar också i tacksamhetsskuld till de många specialsammanslutningar, såsom Disastiftelsen, Stiftelsen Geijersgården, 1947 års museikommitté m. fl., vilka genom sin verksamhet avbördat landskapsorganisationen ett flertal viktiga ärenden. Fornminnesföreningen vill med tacksamhet anteckna att Uppsala stad anslagit medel till utarbetande av en historik över Uppsala stadsutveckling till tiden för domkyrkans grundläggning.

1947 års museikommitté har tack vare ett anslag från Uppsala stad kunnat fortsätta sin verksamhet, vilken i huvudsak bestått av ytterligare insamling och registrering av föremål från staden Uppsala. Gåvor ha mottagits av Kungl. Uplands regemente, fru H. Bergström, Fröken Hanna Geijer, bokbindarmästare Thure Andersson, J. W. Nilssons Vagn- och Karossfabrik, antikvitetshandlare O. Ohlsson och fru Dagny Allard. De registrerade föremålens antal uppgår till över 1 200.

Genom ett anslag från Uppsala stad har museikommitténs magasinslokaler, Kungsängsgatan 43, kunnat repareras. Som assistent vid insamlingsarbetet har tjänstgjort fil. kand. Anna-Märta Tjernberg.

EXPEDITION, ARKIV M. M.

Föreningens expedition för utlösen av årsboken, biljettförsäljning till utflykter m. m. har varit förlagd till Sysslomansgatan 10, 2 tr.

Bibliotek och arkiv har under året väsentligt utökats, dels genom gåvor, dels genom byten med andra fornminnesföreningar och

hembygdsförbund. I vissa fall har för föreningens verksamhet nödvändiga böcker inköpts. Föreningen vill lägga minnesgoda personer på hjärtat att skänka litteratur och bildmaterial, såsom fotos, teckningar, gravyrer m. m. rörande landskapet Uppland till föreningens bibliotek och arkiv.

EKONOMISK STÄLLNING.

Föreningens ekonomiska ställning är alltjämt bekymmersam. Föreningen är därför i största behov av att få sina anslag från myndigheterna inom föreningens verksamhetsområde utökade. Föreningen gläder sig åt att även det gångna verksamhetsåret ur medlemssynpunkt varit tillfredsställande, men vill rikta en uppmaning till alla medlemmar att bidra till utökandet av medlemsnumerären. Härigenom skulle omfånget av publikationsverksamheten ej behöva inskränkas.

Föreningen vill slutligen till alla myndigheter, föreningar och enskilda, som under förlidet arbetsår på olika sätt lämnat verksamheten sitt stöd, rikta ett varmt tack för visad välvilja och förståelse.

Uppsala den 3 maj 1950.

HILDING KJELLMAN.

Ordf.

Nils Sundquist.

Sekr.